BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANISHDA TURISTIK BO‘LINISHNING AHAMIYATI

Boqiyeva Rohila Bolabekovna, Jizzax politexnika instituti Xorijiy tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi
e-mail: brohilab@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada “sayyohlarni jalb etish” tushunchasining kelib chiqishi, mazmuni va qo‘llanilishidagi nomuvofiqliklar muhokama qilinadi. Attraksionlar nafaqat madaniy va tarixiy, balki tabiiy resurslar, ayrim hollarda, yangi innovatsion obyektlar ham bo‘lishi mumkinligi isbotlangan. Tabiiy va madaniy-tarixiy obyektlar va hodisalar turistik ishlab chiqarish faoliyatiga jalb qilinganda turistik diqqatga sazovor joylarga aylanadi. Ammo turistik masofalarning yangi turlari yangi avlodni ma’lum bir turistik masofaga tashrif buyurishga jalb qilish uchun yangi original g‘oyalar paydo bo‘ladi, ko‘pincha turistik biznes rekreatsion resurs bo‘lmagan taqdirda ham diqqatga sazovor joylarni “quradi”. Mazkur ilmiy ishning asosiy maqsadi aynan turistik diqqatga sazovor joylarni aniqlash va ularning turizm barqarorligini ta’minlashdagi funksiyalari va rolini o‘rganishdan iborat.

Kalit so‘zlar: turistik diqqatga sazovor joylar, barqarorlik, turizm, sayohat, resurslar, turizm sanoati

ЗНАЧЕНИЕ ОТДЕЛЕНИЯ ТУРИЗМА В РАЗВИТИИ УСТОЙЧИВОГО ТУРИЗМА

Аннотация. В статье рассматриваются несоответствия происхождения, значения и применения понятия «привлечение туристов». Доказано, что достопримечательностями могут быть не только культурно-исторические, но и природные ресурсы, а в ряде случаев и новые инновационные объекты. Природные и культурно-исторические объекты и события становятся туристскими достопримечательностями, когда они участвуют в туристической производственной деятельности. Но появляются новые виды туристических достопримечательностей, новые оригинальные идеи по привлечению нового поколения к посещению определенного туристического объекта, зачастую туристический бизнес «строит» достопримечательности, даже если они не являются рекреационным ресурсом. Основной целью данной научной работы является выявление туристских достопримечательностей и изучение их функций и роли в обеспечении стабильности туризма.

Ключевые слова: туристические достопримечательности, устойчивость, туризм, путешествия, ресурсы, индустрия туризма.

THE IMPORTANCE OF TOURISM DIVISION IN THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE TOURISM

Abstract. The article discusses inconsistencies in the origin, meaning and application of the concept of "attracting tourists". It has been proven that attractions can be not only cultural and historical, but also natural resources, and in some cases, new innovative objects. Natural and cultural-historical objects and events become tourist attractions when they are involved in tourism production activities. But new types of tourist attractions are emerging, new original ideas to attract the new generation to visit a certain tourist attraction, often the tourist business "builds" attractions even if they are not a recreational resource. The main goal of this scientific work is to identify tourist attractions and study their functions and role in ensuring the stability of tourism.

Keywords: tourist attractions, sustainability, tourism, travel, resources, tourism industry

Kirish. BMT Turizm tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, barqaror turizmni rivojlantirish – bu "hozirgi va kelajakdagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta'sirlarni to'liq hisobga oladigan, tashrif buyuruvchilar, sanoat, atrof-muhit va mezbon jamoalarning ehtiyojlarini qondiradigan turizm"dir. Mamlakatlar turizmni rivojlantirishning asosiy elementi bo'lgan, muhim ekologik jarayonlarni qo'llab-quvvatlovchi hamda tabiiy meros va biologik xilma-xillikni saqlashga yordam beruvchi ekologik resurslardan optimal foydalanishi kerak. Bundan tashqari, u mezbon jamiyat a'zolarining ijtimoiy-madaniy o'ziga xosligini hurmat qilishi, ular tomonidan yaratilgan madaniy meros va an'anaviy qadriyatlarni saqlashi, madaniyatlararo tushunish va bag'rikenglikni rivojlantirishi kerak.

Shuningdek, yashovchan, uzoq muddatli iqtisodiy faoliyatni ta'minlash, barcha manfaatdor tomonlar uchun ijtimoiy-iqtisodiy imtiyozlarni adolatli taqsimlashni ta'minlash, shu jumladan, barqaror bandlik va daromad olish imkoniyatlari, shuningdek, mezbon davlatlar uchun ijtimoiy xizmatlar va qashshoqlikni kamaytirishga hissa qo'shish. Demak, turizmning barqaror rivojlanishi bu sohaning maksimal darajada barqarorligini ta'minlagan holda ma'lum bir joyda faoliyat ko'rsatayotgan turizm industriyasini yaratish va qo'llab-quvvatlashdir. Bu nafaqat tabiiy yovvoyi tabiatni saqlab qolish, mahalliy madaniyatga zarar yetkazmaslik va mahalliy aholi uchun ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlarni ta'minlash, balki sayyohlarni jalb qilish kerakligini anglatadi. Shu munosabat bilan turizmning turli turlarining turistik diqqatga sazovor joylari asosiy vositalardir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Buyuk sayohatchi va kashfiyotchilar, turizm sohasida dastlabki ishlarni olib borgan olimlar qatoriga misol qilib Fernan Magellan, Vasko da Gama, Xristofor Kolumbni ko'rsatish mumkin. Turli yillarda turli mamlakat va turli maqsadlar bilan sayohat uyushtirgan va o'z taassurotlarini esdalik va qo'llanma va kitoblarida keltirib o'tgan sayyoh-olimlar qatorida Afanasiy Nikitin, N. N. Mikluxo-Maklay, N. M. Perjevalskiy, V. I. Bering, Tomas Kuk, Mark Tven va boshqalarni alohida tilga olishimiz mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. UNWTO bo'yicha turizm turlari uch toifaga

bo‘linadi:

1. Ichki turizmni bir mamlakat rezidentlari o‘z mamlakati ichida sayohat qiladigan turizm deb ta’riflash mumkin. Bu xalqaro chegaralarni kirish nuqtalarida kesib o‘tish bilan bog‘liq emas.

2. Kirish turizmi odatiy yashash joyidan tashqarida bo‘lgan ma’lum bir mamlakatga sayohat qiluvchi va u yerda dam olish, biznes yoki boshqa (tegishli) maqsadlarda ketma-ket 12 oydan ortiq bo‘lmagan muddatga qoladigan norezidentlarning faoliyatini o‘z ichiga oladi.

3. Chiqish turizmi ma’lum bir mamlakat rezidentlarining dam olish, ishbilarmonlik va boshqa maqsadlarda ketma-ket 12 oydan ko‘p bo‘lmagan muddat davomida o‘z yashash joyidan tashqaridagi va odatdagi yashash joyidan tashqaridagi joylarda sayohat qiladigan va bo‘ladigan faoliyatini o‘z ichiga oladi.

Dunyoda sayohat qilishning millionlab usullari mavjud. Ba’zilar hashamatli dam olish maskanida xordiq chiqarishni afzal ko‘radilar, boshqalari esa suv bor-yo‘qligiga parvo ham qilmaydi. Ba’zi odamlar gavjum shaharlarni kashf qilishni yaxshi ko‘radilar, boshqalari esa sivilizatsiyadan iloji boricha uzoqroqqa borishni afzal ko‘radilar. Yuqoridagi faktlarga asoslanib, ushbu maqolada turizmning 9 ta asosiy turini taqdim etgan holda ular katta holatda turistlarni dunyo bo‘ylab sayohat qilishga undaydi. Ularning har birida turizmning ma’lum bir turining barqaror rivojlanishiga ta’sir qiluvchi o‘ziga xos turistik diqqatga sazovor joylar mavjud.

Tahlil va natijalar. Ushbu ilmiy ishning keyingi qismi o‘quvchini turizm sanoatining turli turlarining diqqatga sazovor joylari bilan intensiv tanishtirishdan iborat:

1. Sarguzasht turizmi. Sarguzasht turizmi amaliy va akademik darajada yangi, tez rivojlanayotgan sohadir. Turizmning bu turi keng ko‘lamli faoliyatni o‘z ichiga oladi: unchalik katta bo‘lmagan real xavf-xatardan tortib, ishtirokchilar uchun juda jiddiy muammolarni keltirib chiqaradiganlargacha. Turistlar uchun turizmning ushbu turining cheksiz ko‘p diqqatga sazovor joylari mavjud bo‘lsa-da, ammo hozirda ulardan faqat bir nechtasi barqaror turizmni rivojlantirishga yordam beradi. Avvalo, Shimoliy Koreya, Markaziy Osiyo, Yangi Gvineya va Turkmanistondagi sayyohlar orasida olis yoki borish qiyin bo‘lgan joylarga sayohatlar ommalashmoqda. Ikkinchidan, madaniyat, bilim va tajriba almashish maqsadida Amazon, Yangi Gvineya, Efiopiya va Angolada turli madaniyatlarni o‘rganish uchun sayohat qilish yangi sayyohning e’tiborini jalb qila boshladi.

2. Ekoturizm. Ekoturizm tabiatni muhofaza qilish, jamiyatni rivojlantirish, ta’lim va o‘qitish, ekologik va ijtimoiy tizimlarga sezgir bo‘lgan ekologik faoliyatni rag‘batlantirish orqali barqarorlikka erishish va’dasi tufayli hali ham ommaviy turizmga qarama-qarshi sifatida qabul qilinadi. Ekoturizm ko‘pincha turizmning barqaror shakli sifatida targ‘ib qilinadi, ammo barqaror turizm va ekoturizm sinonim emas, ekoturizmning ko‘p shakllari nobarqaror bo‘lishi mumkin va agar ekoturizm barqaror rivojlanishga ko‘maklashishni maqsad qilgan bo‘lsa, puxta rejalashtirish va boshqarish talab etiladi. Ekoturizm barqaror turizmning kichik komponentidir. Ekoturizmning barqaror rivojlanishning samarali vositasi sifatida qabul qilingan salohiyati rivojlanayotgan mamlakatlarning hozirgi vaqtda uni o‘zlashtirishi va uni iqtisodiy rivojlanish va tabiatni muhofaza qilish strategiyalariga kiritishining asosiy

sababidir. Muqobil turizm sifatida ekoturizm o‘rganish yoki ekologik toza faoliyatni amalga oshirish maqsadida tabiiy hududlarga borishni, ya’ni mahalliy jamoalarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shadigan tabiiy tajribaga asoslangan turizmni o‘z ichiga oladi. Tabiat, uning landshafti, o‘simlik, hayvonot dunyosi va ularning yashash muhitini, shuningdek, ushbu hududning madaniy osori-atiqalarini o‘rganishga asosiy e’tibor qaratilgan. Ekoturizm, tabiiy resurslar, madaniy meros, qishloq turmush tarzi va yaxlit turizm mahalliy iqtisodiy faoliyatdir.

Shunday qilib, tabiiy va madaniy zonalarda ekoturizm ularning tabiiy va madaniy landshaftining bir qator elementlarini (suv, turlar, relyef, o‘simliklar, toza havo), shuningdek, barcha turdagi rekreatsiya tadbirlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

3. Madaniy turizm. U mintaqa yoki mamlakatning shahar va qishloq joylaridagi san’at turlariga tegishli bo‘lib, odamlarning odatiy yashash joyidan uzoqda joylashgan madaniy diqqatga sazovor joylarga ko‘chishi sifatida aniqlanadi. Madaniyat asosiy foyda oluvchilardan biri hisoblanadi va turizmni rivojlantirishning asosiy boyligi sifatida ko‘riladi va muzeylar va madaniy meros markazlari kabi moddiy boyliklar, plyajlar, quyosh va tog‘lar kabi tabiiy resurslar va nomoddiy, astronomik madaniy tadbirlarga, festivallar bunga hissa qo‘shadi.

Masalan, Yevropada madaniy turizm turizm industriyasining eng qadimiy va muhim generatorlaridan biri bo‘lib, hozirgi kungacha Yevropa turizm industriyasidagi markaziy rolini saqlab kelmoqda.

1990-yilda Yevropa Komissiyasi madaniy turizmni Yevropada turizmni rivojlantirishning asosiy sohasi sifatida belgiladi. Har bir mamlakat o‘rganish uchun turli xil madaniyatga ega. Madaniy turizmni yuqori darajada targ‘ib qilayotgan eng ommabop davlatlar qatoriga Xitoy, Hindiston, Fransiya, AQSh, Rossiya, Meksika, Yaponiya, Braziliya va Efiopiya kiradi.

Bu quyidagi turistik diqqatga sazovor joylar bilan bog‘liq:

– muzeylarga tashrif buyurish. Siz mahalliy aholining tarixi va san’ati bilan tanishishingiz mumkin.

– mahalliy restoranlarga tashrif buyurish mahalliy taomlardan tatib ko‘rish imkoniyatidir.

– cherkovlar va boshqa diniy markazlarga tashrif buyurish;

– mahalliy aholining diniy e’tiqodlari haqida bilim.

– shuningdek, odamlarni o‘z uylarida bilish - odamlarning kundan-kunga qanday yashashini ko‘rish.

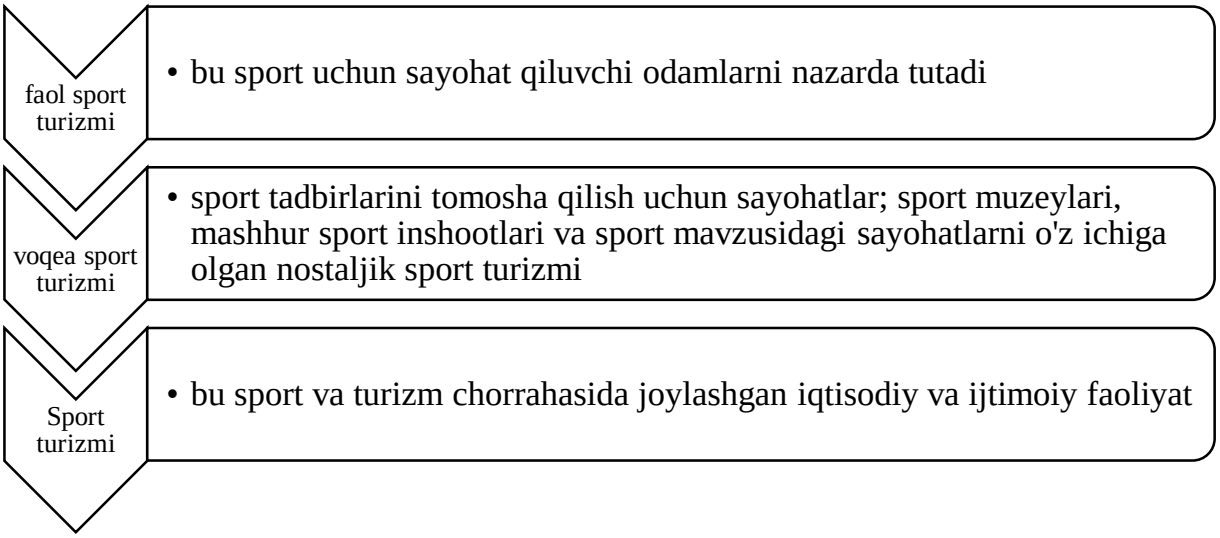
– madaniy bayramlar, tadbirlar va festivallar paytida mamlakatlarga tashrif buyurish – bu mamlakat madaniyatini to‘liq o‘rganishning eng ishonchli va tezkor usuli.

Mamlakat madaniyati doimo turizmni barqaror rivojlantirish imkonini beradigan joylarga sayyohlarni jalb qilishning asosiy ustuvor yo‘nalishi bo‘lib qoladi.

4. Sport turizmi So‘nggi bir necha yil ichida sport turizmi tushunchasi akademik ta’lim sohasi sifatida ham, tobora ommalashib borayotgan turizm mahsuloti sifatida ham ko‘proq mashhur bo‘ldi. Sport turizmi turizm industriyasining eng tez rivojlanayotgan bozor segmentlaridan biri bo‘lib, turistik yo‘nalishlarga ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy ta’siri tufayli unga e’tibor ortib bormoqda. Ayniqsa, so‘nggi o‘n

yil ichida ushbu turdagi sayohatlarning mashhurligi oshdi. Turistlarni jalb qilish maqsadida salomatlik va jismoniy tayyorgarlikka e'tiborni kuchaytirish, sport tadbirlari uchun shaharlardan kengroq foydalanish kabi turli tushuntirishlar ko'rib chiqilmoqda.

Sport turizmi haqida nima ma'lum degan savolga sport turizmining uchta yo'nalishi bo'yicha adabiyotlarni ko'rib chiqish va tanqid qilishni o'z ichiga oladi. Birinchi chizma bu haqida to'liqroq ma'lumot beradi:

1-chizma. Sport turizmi yo'nalishlari

Sport turizmi turizm bozorining segmenti bo'lib, uning iqtisodiy hissasi so'nggi o'n yilliklarda sezilarli darajada oshdi. Ayni paytda butun dunyoda turizmning barqaror rivojlanishi uchun Olimpiya o'yinlari, Jahon kubogi, Gran-pri, Tour de France, Super Bowl va World Series kabi sport turlari davomiy o'tkazilib kelinmoqda.

5. Gastronomik turizm. Oziq-ovqat va turizm ularni majburiy kuch sifatida birlashtiruvchi mustahkam tarixiy aloqaga ega. Pazandachilik festivali, pazandachilik darsi yoki fermerning tushligida qatnashish orqali sayyohlar mahalliy qadriyatlar va urf-odatlarni yaxshiroq tushunadilar. Gastronomiya tashrif buyurgan mamlakatning madaniyati va turmush tarzi bilan tanishishning ajralmas elementiga aylandi va shu tariqa turizmning yangi tendensiyalari bilan bog'liq barcha an'anaviy qadriyatlar: madaniyat va an'analarga hurmat, sog'lom turmush tarzi, haqiqiylik, ekologik tozalik va tajribani o'zida mujassam etadi.

Destinatsiyani tanlashda gastronomiyaning bu yetakchi roli yuqori sifatli mahalliy mahsulotlarga asoslangan gastronomik taklifning o'sishiga va alohida gastronomik turizm bozorining birlashuviga olib keldi. Turizmning ushbu toifasini rivojlantirishga ovqatlanish madaniyati katta ta'sir ko'rsatadi. Jamiyat va ommaviy axborot vositalaridagi tendensiyalar iste'molchi odatlarini ham o'zgartirmoqda.

Uzoq sayohatlar, tashqarida ovqatlanish, globallashuv jarayoni va multikulturalizmning o'sishi oziq-ovqat sifatini yaxshilashga, sog'lom va xilma-xil ovqatlanishga yordam beradi. Shu sababli, oziq-ovqat madaniyati nafaqat oziq-ovqatning funksional qiymatini ta'kidlabgina qolmay, qo'shimcha qiymat yaratadigan ijodkorlik toifasini ham o'z ichiga olishi kerak.

Gastronomik turizmda sayyohlarning e’tiborini jalb qilishga yordam beradigan ba’zi tadbirlar mavjud:

– turli xil restoranlarni sinab ko‘rish

– ba’zi sayohatchilar o‘z sayohatlarini ma’lum bir restoranda ovqatlanish orqali rejalashtirishadi. Misol uchun, Mishel yulduzli restoranlar mashhur sayyohlik joylari hisoblanadi.

– pazandalik kurslariga borish

– uyda yangi oshxona yoki taomlarni tayyorlashni o‘rganish - gastronomik turizmning mashhur shaklidir. Misol uchun, Tailand oshpazlik kurslari juda mashhur.

– oziq-ovqat festivallari - Ayrim taomlarga bag‘ishlangan festivallar butun dunyoda o‘tkaziladi. Ko‘pgina yirik shaharlarda har yili oziq-ovqat va ichimliklar festivallari o‘tkaziladi.

– yangi taomlarni sinab ko‘rish

– bir xil mahsulotlarning turli retseptlarini sinab ko‘rish – ba’zi taomlar turli mamlakatlarda juda ko‘p farqlarga ega. Sevimlilaringizni topish uchun barchasini sinab ko‘radiganlar ham topiladi.

Gastronomik turizm butun dunyoda va hatto Yevropa darajasida sezilarli darajada o‘sdi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO, 2012) ma’lumotlariga ko‘ra, sayyohlik kompaniyalari turizmni diversifikatsiya qilish va mahalliy, mintaqaviy va milliy iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirish uchun gastronomiya muhimligini bilishadi.

6. Diniy turizm Diniy turizm faqat yoki faqat diniy sabablarga asoslangan shakldir. Turizmning eng qadimgi turlaridan biri va diniy tarixning global hodisasi bo‘lib, uni turli shakllarga bo‘lish mumkin. Qisqa muddatli diniy turizm yaqin atrofdagi ziyorat markazlariga yoki diniy konferensiyalarga sayohatlar bilan tavsiflanadi. Diniy turizmning tashkiliy shakllarini ishtirokchilar soni, transportni tanlash, sayohatning mavsumiyligi, ijtimoiy tuzilmasi kabi xususiyatlari bilan ajratish mumkin. Turizmning bu turi Meksika, Fransiya, Isroil va Saudiya Arabistoni kabi musulmon va musulmon bo‘lmagan mamlakatlarda mashhur. Butun dunyodagi dindorlar tufayli turizmning bu turi hech qachon yo‘qolmaydi va uning turistik diqqatga sazovor joylari turizmning barqaror rivojlanishi uchun ishlashda davom etadi.

Xulosa qilib aytganda, turizmning ko‘plab turlari va ularning turistik diqqatga sazovor joylari mavjud. Turizmning bunday bo‘linishi barqaror turizmni rivojlantirishning muhim qismidir. Dam olish maskanida yoki plyajda an’anaviy dam olish juda yaxshi, lekin ba’zida biroz g‘ayrioddiy narsani sinab ko‘rish yoqimli. Turizmning 9 turidan turistik diqqatga sazovor joylarning ushbu ro‘yxati turizm industriyasini kengaytirishga yordam beradi va uning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Higham J., & Hinch T. Sport tourism development. Volume 84. Channel view publications. 2018.

2. Janowski I., Gardiner S., & Kwek A. Dimensions of adventure tourism. Tourism Management Perspectives, 37, 100776. 2021.

3. Mousavi S. S., Doratli N., Mousavi S. N., & Moradiahari F. Defining cultural tourism. In International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development. 2016, December. Volume 1. No. 2. – P. 70-75.

4. Nesterchuk I., Balabanyts A., Pivnova L., Matsuka V., Skarha, O., & Kondratenko I. Gastronomic tourism: Features and development tools. Linguistics and Culture Review. 5(S4), 2021. – P. 1871-1885.

5. Pearce, P. L. (1991). Analysing tourist attractions. Journal of tourism studies, 2(1), – P. 46-55.

6. Raj R., & Griffin K. Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective. Cabi. 2015.

7. Sustainab ledevelopment. UNWTO :https://www.unwto. org/ sustainable development#:~:text=%22Tourism%20that%20takes%20full%20account,the%20environment%20and%20host%20communities%22 8. Wall, G. (1997). Is ecotourism sustainable?. Environmental management, 21(4), – P. 483-491.